

Onvoorzien of ongewenst?

Antwoord aan Geert Dales

Wanneer de redactie van een wetenschappelijk tijdschrift als het *Boekmancahier* een artikel plaatst, waarop de reactie komt, dat het “ondoordacht, onwetenschappelijk en daardoor onverantwoord” is, dan kun je aan je theewater aanvoelen dat er ernstige misverstanden in het spel zijn of fundamenteel verschillende ideeën over wat wetenschap is. Als auteur trek ik mij de misverstanden aan. Het was nu eens niet mijn bedoeling om verwarring te zaaien.

Geert Dales wijst mij er terecht op, dat er ondertussen nieuwe schattingen voorhanden zijn over de omvang van de markt voor beeldende kunst in Nederland, waardoor het onwaarschijnlijk is dat de uitgaven van het vakministerie de particuliere bestedingen overtreffen. Of het dan tevens onjuist is om dit ministerie de belangrijkste actor in de Nederlandse wereld van de beeldende kunsten te noemen, is een andere vraag. Ook zijn opmerking dat privacy-overwegingen de redenen vormen om alleen ontvangers van Individuele Subsidies bij naam te noemen in de publiciteit, is een terecht kritiekpunt waarvoor ik hem erkentelijk ben, ook al werpt het een smet op mijn wetenschappelijk blazoen.

Maar nu de misverstanden die ik graag uit de wereld wil helpen. Geert Dales vat mijn artikel samen in vijf conclusies. Het zijn echter niet de conclusies van mijn artikel. Ze bevatten enkele belangrijke misverstanden. In zijn eerste ‘conclusie’ (het gaat mijns inziens om een bestuurskundige theorie en niet om een conclusie uit mijn onderzoek), stelt Geert Dales dat de verzelfstandiging van een bestuurstaak, namelijk het verdelen van subsidies onder kunstenaars, een onbedoelde invloed uitoefent op de kunstwereld. Later in zijn reactie maakt Dales hier zelfs ongewenste toestanden van en vraagt hij zich met Job af, hoe het dan in hemelsnaam zou moeten. Dales wekt hiermee de suggestie dat ik een pleidooi houd tegen de verzelfstandiging in het algemeen en het Fonds BK/V/B in het bijzonder - ik zou mijn pijlen vooral richten op de Individuele Subsidies. Ik spreek in mijn artikel echter over onvoorziene effecten (ondertitel). Onvoorziene effecten zoals extra informatie-uitwisseling binnen de kunstwereld en versnelde kunstenaarsloopbanen kunnen voor de beleidsmaker mooi meegenomen zijn. Maar dat is hun kwestie. Net als bij het evaluatie-onderzoek ga ik niet op de stoel van de beleidsmaker zitten. Ik probeer alleen beleidseffecten te schetsen, die vanwege hun onvoorziene karakter mogelijk aan de aandacht ontsnappen.

Bij Dales’ tweede conclusie duikt deze misplaatste achterdocht weer op. Door de orkestratie van subsidietoekenningen zou steeds dezelfde groep kunstenaars er met de subsidies vandoor gaan. Ziedaar de veronderstelde complottheorie. Later in zijn reactie suggereert Geert Dales dat het Fonds BK/V/B in mijn ogen het hele veld orkestreert. De term orkestratie gebruik ik echter juist om aan te geven, dat elke ‘speler’ verantwoordelijk is voor de onderlinge afstemming van keuzen, waaruit een ‘harmonisch’ totaalbeeld ontstaat. Na de oprichting van het Fonds BK/V/B gaan de toekenningen van subsidies meer in de pas lopen met keuzen van andere instellingen. Het gaat daarbij overigens ook om ongesubsidieerde instellingen in het geval van aankopen op de particuliere markt. Maar de subsidietoekenning kan daarbij niet als exclusieve oorzaak van aankopen en dergelijke beschouwd worden, al was het maar omdat in bijna de helft van de gevallen de subsidietoekenning volgt op bijvoorbeeld de aankoop. Kortom, het gaat me in mijn artikel niet om het Fonds BK/V/B, maar om het samenspel tussen alle regelingen die het toenmalige ministerie van WVC introduceerde in de jaren ’80. Dat de vervanging van de beroepskostenvergoeding door het basisstipendium dit stelsel volledig op zijn kop zou hebben gezet, lijkt me kletsboek.

In zijn tweede en derde conclusie doet Geert Dales net alsof de subsidies volgens mij maar bij een klein aantal kunstenaars terecht komen, die vanwege deze cumulatie zulke enorme subsidiebedragen ontvangen dat zij zich bijvoorbeeld niet meer

op het buitenland hoeven te oriënteren. Met het laatste onderzoeksrapport van het IVA in de hand, kan hij mij vervolgens om de oren slaan (1). In mijn artikel heb ik het echter over een "aantrekkelijk loopbaanperspectief" (p. 325) als gevolg van de orkestratie van subsidies, aankopen, publicaties en dergelijke. Als het anderen lukt om herhaaldelijk subsidies, aankopen en opdrachten te verwerven in het nieuwe stelsel van regelingen, kan het voor jou ook de moeite van het proberen waard zijn, zonder dat je zelf (al) in de prijzen bent gevallen. Hetzelfde IVA-rapport laat zien dat er de nodige voorbeelden zijn van kunstenaars die uit de 8 subsidieregelingen aanzienlijke inkomsten putten en dat deze inkomsten kunnen oplopen tot bijna twee miljoen gulden over vier jaar (Vinken en Van Dun 1996: tabel 5.10 op pagina 55), al gebiedt de eerlijkheid te zeggen dat het bij deze kunstenaar vermoedelijk alleen gaat om inkomsten via de Rentesubsidieregeling. Voorbeeld doet volgen.

In zijn laatste conclusie komt Geert Dales op een punt dat ik interessant vind. Het gaat hier om de vraag naar doorstroming binnen het nieuwe stelsel. Los van het feit dat ik geen oordeel heb geveld over de vraag of deze doorstroom voldoende is - dat oordeel laat ik graag over aan beleidsmakers en belanghebbenden - ben ik mede door Geert Dales' reactie zeer nieuwsgierig geworden naar de feitelijke doorstroom en naar de positie hierin van de eerste lichter die gebruik heeft gemaakt van de regelingen in het nieuwe stelsel. In mijn onderzoek heb ik geconstateerd dat de eerste ontvangers van Individuele Subsidies (tussen 1984 en 1987) zich relatief snel ontwikkeld hebben wat betreft aankopen, publicaties, opdrachten, etcetera. Zijn deze kunstenaars wel of geen vaste gebruikers geworden van de nieuwe regelingen? Wanneer kun je eigenlijk spreken van 'vast gebruik'? Anders gezegd, welke (dis)continuïteit kent het individuele gebruik van de nieuwe subsidieregelingen en zijn er categorieën kunstenaars aan te wijzen met een relatief hoge continuïteit? Uit de cijfers van het IVA blijkt duidelijk dat er nagenoeg geen sprake is van kunstenaars die jaar in jaar uit gebruik maken van verschillende regelingen. Maar er blijkt tevens uit, dat de inkomsten die kunstenaars uit het stelsel putten, aanzienlijk schever verdeeld zijn dan de inkomsten van de hele Nederlandse beroepsbevolking (op cit. p.54). Uit het Mattheüs-effect zich in toegenomen inkomensongelijkheid, denivellering? Heeft de stelselwijziging als gebeurtenis niet zozeer invloed op wie iets krijgt, maar op wie het meeste krijgt? Gaat het niet om het schudden en opnieuw uitleggen van de kaarten, maar om de vraag waar de azen terecht komen? Het gegevensbestand van het IVA over subsidieregelingen zou het mogelijk moeten maken om dergelijke vragen te beantwoorden.

Zo heeft Geert Dales met zijn reactie onvoorzien en wellicht onbedoeld bijgedragen aan het proces dat hij onverantwoord, onwetenschappelijk en daardoor onverantwoord noemt: het nadenken en speculeren over de gevolgen van het gewijzigde beeldende kunstbeleid, zonder dat deze gedachten en speculaties al degelijk onderbouwd zijn met feiten. Sommige mensen noemen dit proces de empirische cyclus: empirisch onderzoek gebeurt altijd vanuit ideeën over het te onderzoeken verschijnsel en als het goed is leiden de onderzoeksresultaten weer tot nieuwe ideeën, van waaruit nieuw empirisch onderzoek gedaan kan worden.

Noten

(1) Henk Vinken en Ludo van Dun, *Beeldende kunstbeleid OCenW. Subsidies, opdrachten en aankopen 1990-1993*. Zoetermeer, 1996.